

кімнатками, вузька постіль під закіптявілою стіною і вечірне кімоно на гачку» [3, с.114]), автор закономірно порівнює його з лігвом лисиці-чародійки. Відомо, що в японському фольклорі лисиця може перетворюватися у людей. Завуальовано використавши мотив перевтілення, митець показує головну героїню під новим кутом зору. В іншому епізоді письменник подає картину зоряного небокраю очима Сімамури. І як підсумок лунають слова Я. Кавабата, що це «небо колись бачив Басьо» [3, с.131]. Алюзія не тільки відтворює естетичні смаки Я. Кавабата, але сприяє осмисленню внутрішнього світу героя, слугує творенню специфічного духовного містка в осмисленні буття.

Отже, глибоко органічні чинники національної психології з її домінуючими емоційно-чуттєвими рисами виявляються у тонкому ліризмі переживань, мрійництві, одухотвореності, тяжінні до витонченої краси – краси природи та людських відносин, повазі до особистісних інтересів, до свободи тощо.

В сукупності такі елементи витворюють власне основу японського характеру, у річищі якого розглядається національна ментальність, розбудовуються відповідні світоглядні настанови. Серед них окреслюються обожнення природи, прагнення гармонійних стосунків з нею та «буддизм» як ідеал вершини духовності. Таке емоційне переживання підкріплюється багатовіковою національною традицією та культурою.

Лірична повість Я.Кавабата «Країна снігу» як продукт японської мови несе у собі генетичний код, символи і знаки національної прапам'яті.

Література

1. Григорьева, Т.П. Японская литература XX века. Размышления о традиции и современности /Т.П. Григорьева. – М.: Художественная литература, 1983. – 302 с.
2. Дзюба, І. Ясунарі Кавабата // Кавабата Ясунарі. Країна снігу; Тисяча журавлів: Повісті / Пер. з яп. та післямова І. Дзюба. – 3-е вид. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 257–261.
3. Кавабата, Ясунарі. Країна снігу / Я. Кавабата // Ясунарі Кавабата. Країна снігу; Тисяча журавлів: Повісті / Пер. з яп. та післямова І. Дзюба. – 3-е вид. – К.: Основи, 2003. – С. 5–138.
5. Кавабата Ясунарі // Зарубіжна література; за ред. О.М. Ніколенко, Н.В. Хоменко, Т.М. Конєвої. – К.: Академія, 1998. – С. 238–242.

T.M. Konieva

Poltava national pedagogical University named V. G. Korolenko

e-mail: tmixalov@yandex.ua

An artistic interpretation of the national character in the story Y. Kawabata, "Snow Country"

Key words: artistic image, psychology, the picture of internal world, mentality, the author's position.

In the article solved the concept of "national character", examined the concept of national character and literary techniques and means of establishing internal picture of the world in the story. Among the most powerful allocated such as interior monologues and dialogues of the characters, their dynamic psychological portraits, common descriptions, artistic details, symbols, subtext, description of nature. Natural revealed a national roots and cultural traditions that updating ethnic identity of the author's position in the text.

К.С. Півавар

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава

e-mail: mrs.pivavar@gmail.com

УДК 811.161.3:008

АЦЭНАЧНЫ КАМПАНАЕНТ КАНЦЭПТУ НАРОД: МОЎНЫЯ СРОДКІ ВЫРАЖЭННЯ Ў МАСТАЦКІМ ТЭКСЦЕ

Ключавыя словы: канцэпт, моўная карціна свету, нацыянальны аўтастэрэатып, беларусы, мова мастацкай літаратуры.

У артыкуле разглядаецца адзін са структурных кампанентаў канцэпту народ – ацэначны, які мае амбівалентную прыроду. Разгледжаны асаблівасці выкарыстання лексіка-семантычных варыянтаў слова “беларусы” з мэтай вызначэння іх як сродку інфармацыі пра нацыянальную моўную карціну свету.

Пад канцэптам мы разумеем лінгваментальнае ўтварэнне, вербалізаваны культурны сэнс, які мае імя/імёны ў мове і ўключае ў сябе значэнне, культурныя канатацыі, паняцце і вобраз, што ляжыць у аснове назвы. У структуры канцэпту вызначаюцца вобразны, паняццевы і ацэначны (каштоўнасны) кампаненты. У адрозненне ад абагульненых пазнавальных канцэптаў мастацкія канцэпты – індывідуальныя, асобасныя, псіхалагічна складаныя, гэта комплекс паняццяў,

уяўленняў, пачуццяў, вобразаў якія ўзнікаюць у тэксце. Канцэпт таксама вызначаецца як асноўная адзінка нацыянальнага менталітэту – спецыфічнага індывідуальнага і групавога спосабу светаўспрымання і светаразумення.

Мэта артыкула: выявіць моўныя сродкі рэпрэзентацыі канцэпту *народ*; апісаць ацэначны кампанент на аснове колькаснай прадстаўленасці кантэкстаў з пазітыўнай і негатыўнай ацэнкамі вызначыць яго месца ў структуры канцэпту. Матэрыялам даследавання паслужылі тэксты беларускай хрэстаматыйнай літаратуры, у якіх рэпрэзентуецца дадзенае лінгваментальнае ўтварэнне. Прааналізавана звыш за 100 кантэкстаў.

Канцэпт *народ* у мове беларускай літаратуры рэпрэзентуецца праз наступныя моўныя адзінкі: *беларусы, браты, братцы, народ, мой народ, наш народ, беларускі народ, мы, нашчадкі Каліноўскага, сыны Радзімы, дочки, сыны, землякі, сцішаны і грозны народ, народ твой маленькі, народ, які ніколі не крыўдзіў другіх, грамадзяне беларускія, нашы людзі, мужны і адвечны народ, беларускі сярмяжны народ, сыны герояў і багоў, унукі Скарыны, ліцвіны тутэйшыя, русіны, люд, беларускія людзі, грамада, мазольных рук мільёны, дзеці Беларусі, люд паспаліты, палешукі* і інш. Найбольш частотнымі з’яўляюцца лексемы *народ, беларускі народ, беларусы*, якія складаюць ядро канцэпту.

Мадэляванне канцэпту *народ* дазволіла выявіць вобраз беларусаў у моўнай свядомасці пісьменнікаў-класікаў, апісаць дамінантныя рысы беларускай ментальнасці. Канцэпт *народ* рэканструюецца як калектыўная асоба, якая валодае розумам і пачуццямі, гэта спараджэнне свайго Радзімы як геаграфічнага, гістарычнага, сацыяльнага і духоўнага асяроддзя. Так, з прыведзеных намі кантэкстаў вынікае сувязь народа і прыродных багаццяў нашай краіны, якія беларусы аберагаюць і ўсведамляюць як частку сябе і якія таксама паўплывалі на характар народа. Вызначаны такія рысы ментальнасці беларусаў як міралюбівы характар, гасціннасць, вальналюбства, цяроплінасць, гаспадарлівасць, аптымізм, таленавітасць, маўклівасць, сціпласць, мужнасць, гордасць, ахвярнасць, вынослівасць, любоў да сям’і, дабрыня, гумар: *беларусам прыродна ўласцівая павага да іншых народаў і памяркоўнасць да таго, хто думае іначай* (У. Караткевіч); *госці ведалі, што народ, да якога ім дарога належыла, быў сэрца мяккага, рупны гасцінаю і багаццем асаблівым адзначаўся* (Я. Купала) і інш.. Сярод адмоўных рыс беларускага народа ў беларускай літаратуры вызначаюцца наступныя: бяспамяцтва (*Ахвотна забываем, што мы, / Хто мы. / Згадаюць / Нашай памяці вякі!* Р. Барадулін), прыстасавальніцтва (*непрытульны мы народ... І гэты ганебны гандаль радзімай на працягу сямі стагоддзяў...* У. Караткевіч), панурасць, балбатлівасць. Некаторыя вызначаныя ў мастацкіх тэкстах рысы характару з’яўляюцца супрацьлеглымі – маўклівасць і балбатлівасць, вальналюбства і прыстасавальніцтва. Гэта выклікана тым, што намі даследуецца творчасць шэрагу аўтараў, погляды якіх могуць не супадаць.

Расійскі мовазнаўца С.Р.Варкачоў ўвёў ва ўжытак тэрмін лінгваідэалагема. Лінгваідэалагема ўяўляе сабой разнавіднасць лінгвакультурнага канцэпту, валодае разнародным семіятычным складам – у ёй, як і ў лінгвакультурным канцэпце, прысутнічаюць паняццевая, вобразная і значнасны складнікі – і характарызуецца пэўнай намінацыйнай плотнасцю – яе семантыка перадаецца цэлым шэрагам вербалізатараў. Лінгваідэалагема *народ* уваходзіць разам з радзімай, праўдай і іншымі канцэптамі-ўніверсальямі духоўнай культуры ў лік т.зв. “тэLEANOMных канцэптаў” [1, с.5], што адлюстроўваюць каштоўнасці, для абароны якіх чалавек здольны ахвяраваць уласным жыццём. Вытрымкі з мастацкіх тэкстаў яскрава пацвярджаюць гэтую думку і ў дачыненні на беларускай моўнай карціны свету: *За лепшу долю роднага краю, / За сваіх браццяў у святой барацьбе – / Гэткай толькі смерці жадаю, / Памяткі гэткай чакаю сабе* (Я. Купала. З кутка жаданняў); *Быў. Ёсць. Буду. [...] / За ўсіх, хто крывёю піша / Ў нязгодзе / З рабства подлай дарогай, / Хто за Край Свой Родны, за ўсе Народы / Паўстане нават на Бога* (У. Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду).

Ад лінгвакультурнага канцэпту лінгваідэалагема адрозніваецца такой спецыфічнай рысай, як ідэалагічнасць: здольнасць мяняць свой аксіялагічны знак на супрацьлеглы (“плюс” на “мінус” і наадварот). Наша даследаванне паказала, што ацэначны кампанент уваходзіць у бліжнюю перыферыю канцэпту, бо ў параўнанні з іншымі разгледжанымі канцэптамі прадстаўлены менш: 25 % ад агульнай колькасці кантэкстаў характарызуюць народ як дарагую каштоўнасць, і разам з тым 10 % кантэкстаў утрымліваюць негатыўную ацэнку беларусаў. Для параўнання: ацэначны кампанент канцэпту Радзіма ўваходзіць у ядро дадзенага канцэпту з прычыны шырокай распаўсюджанасці – 42 % ад агульнай колькасці прааналізаваных кантэкстаў мае станоўчую характарыстыку канцэпту Радзіма. Выпадкі негатыўнай ацэнкі Радзімы з’яўляюцца адзінакавымі у больш чым 200 кантэкстах.

У большасці кантэкстаў, у якіх беларусы прадстаўлены негатыўна, дадзеная ацэнка служыць сродкам умацнення пачуццяў чытача. Такія кантэксты шырока прадстаўлены ў літаратуры пачатку ХХ ст., калі мастацкія слова абуджалі народ да самаўсведамлення: *А чаго ж захацелась ім, / Пагарджаным век, ім, сляпым, глухім? / – Людзьмі звацца* (Я. Купала. А хто там ідзе); *Упаў народ. Змарнеў народ, забыўся, / Як Бацькаўшчыну, як яго завуць [...] / Паўстань народ! [...] Сваю магут-*

насць пакажы ты свету, – / Свой край, сябе ў пашане мець прымуць (Я.Купала. Свайму народу); А мы, беларусы, не адважваемся прызнацца ў тым, што мы – беларусы. Бо на галаву беларускага народа, як вядома, многа выліта памыяў, годнасць яго прыніжана, і мова яго асмеяна, у яго няма імя, няма твару (Я. Колас. У палескай глушы). У такіх творах стан беларусаў паказваецца як вынік гістарычных умоў, у якіх існавалі беларусы: *Народ, Беларускі Народ! / Ты цёмны сляпы, быццам крот. / Табою ўсягды пагарджалі, / Цябе не пушчалі з ярма / І душу тваю абакралі, – / У ёй нават мовы няма. / Збудзіўшыся ад грознай бяды, / Увесь поўны смяротнай жуды, / Ты крыкнуць не вольны: “Ратуйце!” / І мусіш ты “Дзякуй!” крычаць. / Пачуйце жа гэта, пачуйце, / Хто ўмее з вас сэрцам чуваць!* (М. Багдановіч. Народ, Беларускі народ!).

Мастацкія тэксты, у якіх прасочваецца пазітыўная ацэнка канцэпту народ, часцей утрымліваюць інфармацыю пра слаўнае гістарычнае мінулае беларусаў, мірны характар, адукаванасць, высакароднасць: *які гэта быў высакародны, слаўны, востры, дасціпны іх народ у навуках і як шмат разоў іншыя адукаваныя народы іх мудрасць мусілі хваліць і, вядома ж, вучыцца ў іх* (В. Цяпінскі. Прадмова да Евангелля); *Народ мой, дзякую табе, / Што і на міг мне не дазволіў, / Каб я кагосьці абязволіў, / Жыў у кагосьці на гарбе [...]* *Народ мой, дзякую, што ты / Велікадушна даў мне ў рукі / Не алебарды і шчыты, / А лемяхі і першадрукі* (Г. Бураўкін. Народ мой); *Наш народ спявучы, таленавіты, горды* (У. Караткевіч. Каласы пад сярпом тваім);

Канцэпт народ прадстаўляе сабой адзін з двух базавых складнікаў ідэй патрыятызму: радзіма і народ – менавіта да іх звяртаецца грамадская свядомасць у вырашальныя моманты нацыянальнай гісторыі. Па сутнасці, у кантэкстах твораў беларускіх пісьменнікаў пра беларусаў фрагментарна і разам з тым даволі падрабязна апісаны меркаванні пра беларускі народ, або нацыянальныя аўтастэрэатыпы. Безумоўна, што ва ўсіх падобных меркаваннях, стэрэатыпах ёсць пэўная доля ўмоўнасці, суб'ектыўнасці, аднак у цэлым яны ўсё ж адлюстроўваюць некаторыя тыповыя рысы псіхалогіі нашай этнічнай супольнасці. Даследаванне ацэначнага кампанента канцэпту народ паказала яго амбівалентнасць, што выклікана як асобай пісьменніка, які звяртаецца да гэтай тэмы, так і мэты, якую хоча дасягнуць аўтар.

Літаратура

1. Воркачев, С.Г. Singularia tantum: идеологема «народ» в русской лингвокультуре : монография. / С.Г. Воркачев. – Волгоград: Парадигма, 2013. – 254 с.

K.S. Pivavar

Vitebsk State University named after P.M. Masherev
e-mail: mrs.pivavar@gmail.com

The evaluative component of the concept *nation*: the language means of expression in a literary text

In this article the evaluative component of the concept "nation" is considered in the semiotic and cognitive aspects on the material of Belarusian literature. The author lists and describes the language representation of the concept, determines core and conceptual components.

Keywords: concept, linguistic picture of the world, national autostereotype, Belarusians, language of fiction.

О.И. Пушкина

Учреждение образования Витебский государственный университет имени П.М. Машерова
e-mail: olga.pushkina@tut.by

УДК 008:316.752;94(367)

ОБРАЗ МАТЕРИ – СЫРОЙ ЗЕМЛИ КАК ЭКСПЛИКАЦИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКИХ ДОМИНАНТ ВОСТОЧНЫХ СЛАВЯН

Ключевые слова: Мать – Сыра Земля, ценность, восточные славяне, амбивалентность, традиция.

В статье раскрываются основные аксиологические доминанты восточных славян сквозь призму анализа образа Матери – Сырой Земли. Особое внимание уделяется амбивалентности восприятия данного образа.

Амбивалентное восприятие человеком природы нашло свое отражение в том, что у восточных славян ассоциация образа Земли с матерью носила неоднозначный характер. Необходимо отметить, что исследователями восточнославянской культуры данному аспекту практически не уделялось должного внимания. Целью данной работы будет являться выявление основных ценностных доминант путем анализа образа Матери – Сырой Земли и его функционального значения в культуре восточных славян с учетом его поливариативности.